«Էդիթ Պրինտ» հրատարակչություն

Ավարտական հետազոտական աշխատանք

Թեմա՝ Ազգային տոների, ծեսերի կազմակերպման առանձնահատկությունները կրթական գործընթացում

Հաստատություն՝ Ոսկեվազի «Ռոսաննա Մալճյան» անվ. մանկապարտեզ

Դաստիարակ՝ Խանգալդյան Սոնա

Ղեկավար՝ Ավետիսյան Ժաննա

ԵՐԵՎԱՆ 2023

Բովանդակություն

Ներածություն 3
1.1. Ազգային տոների և ծեսերի ընդհանուր նկարագիր 5
1.2. Ծիսական միջոցառումների իրականացում 11
1.3. Գործնական աշխատանքի պլանավորում 13
Եզրակացություն 17
Օգտագործված գրականության ցանկ 20

Ներածություն

Ազգային տոներն ու ծեսերը հստակ տեղ են զբաղեցնում ամբողջ աշխարհի հասարակությունների մշակութային կառուցվածքում: Այս առիթներն ավելին են, քան օրացույցի ամսաթվերը. դրանք ազգի պատմության, արժեքների և ինքնության խորհրդանշական նշաններ են: Վերջին տարիներին ավելի ու ավելի շատ կրթական հաստատություններ գիտակցում են այս ազգային տոներն ու ծեսերն իրենց ուսումնական ծրագրերում ներառելու կարևորությունը: Այս ինտեգրումը դուրս է գալիս սովորական ակադեմիական շրջանակից՝ սովորողներին եզակի հնարավորություն տալով զբաղվելու իրենց մշակութային ժառանգության հետ բովանդակալից և փորձառական ձևով:

Հետազոտության արդիականությունը: Ազգային տոների և ծեսերի միահյուսումը ուսումնական գործընթացի հետ նոր հասկացություն չէ: Այնուամենայնիվ, դրա ժամանակակից արդիականությունը մեծ թափ է ստացել զարգացող կրթական ոլորտի և աշակերտների ամբողջական զարգացումը խթանելու աճող անհրաժեշտության պատճառով:

Հետազոտության նպատակը: Այս հետազոտությունը նպատակ ունի խորանալ այն բարդ առանձնահատկությունների մեջ, որոնք սահմանում են ազգային տոների և ծեսերի կազմակերպումը կրթական գործընթացում: Ուսումնասիրելով այս ինտեգրման նրբությունները՝ մենք կարող ենք ավելի լավ հասկանալ դրա առավելությունները, մարտահրավերները և հետևանքները ուսանողների մշակութային իրազեկության, հուզական ինտելեկտի և ընդհանուր անձնական աճի վրա: Բացի այդ, այս ուսումնասիրությունը փորձում է բացահայտել այն ռազմավարությունները, որոնք կրթական հաստատությունները կիրառում են ակադեմիական նպատակների և տոնակատարությունների միջև ներդաշնակ հավասարակշռություն հաստատելու համար:

Երբ մենք խորանում ենք կրթական գործընթացում ազգային տոների և ծեսերի կազմակերպման եզակի առանձնահատկությունների մեջ, մենք դրանով լույս կսփռենք այն բարդությունների վրա, որոնք բնորոշ են բազմազան, ներառական և մշակութային հարուստ միջավայրի պահպանմանը: Այս հետազոտությունը ոչ միայն կրթական

փորձի ընդլայնման միջոց է, այլ նաև քայլ է դեպի պատասխանատու և մշակութային առումով զգայուն գլոբալ քաղաքացիներ դաստիարակելու համար:

Հետազոտության կարևորությունը: Կրթական գործընթացում ազգային տոների և ծեսերի կազմակերպման յուրահատուկ դինամիկան հասկանալը կենսական նշանակություն ունի մշակութային գնահատանքը զարգացնելու, ինքնության զգացումը խթանելու և կրթության նկատմամբ ամբողջական մոտեցումը խթանելու համար:

Հետազոտության թեմայի համապատասխանությունը կրթական չափորոշիչներին: Ազգային տոների և ծեսերի կրթական գործընթացում ինտեգրման հետ կապված եզակի ասպեկտների ուսումնասիրությունը ընդգծում է ուսումնասիրության համապատասխանությունը կրթական չափորոշիչներին՝ զարգացնելով մշակութային ըմբռնումը և խթանելով համապարփակ ուսումնական միջավայր, որը հարգում է բազմազան ավանդույթներն ու ժառանգությունը:

1.1. Ազգային տոների և ծեսերի ընդհանուր նկարագիր

Ազգային տոներն ու ծեսերը նշանակալի մշակութային և սոցիալական իրադարձություններ են, որոնք հատուկ տեղ են զբաղեցնում երկրի օրացույցում և հավաքական ինքնության մեջ: Այս առիթները հաճախ նշում են պատմական, կրոնական կամ մշակութային իրադարձությունները, որոնք ձևավորել են ազգի պատմությունն ու արժեքները: Նրանք հնարավորություն են տալիս մարդկանց հավաքվել, տոնել, խորհել և հարգել ընդհանուր ավանդույթները: Ընդհանուր առմամբ, ազգային տոներն ու ծեսերը երկրի մշակույթի և ինքնության կարևոր տարրեր են:[1] Նրանք օգնում են մարդկանց հիշել իրենց պատմությունը, ամրապնդել իրենց պատկանելության զգացումը և փոխանցել ավանդույթները գալիք սերունդներին:

Ազգային ծեսը մշակույթի այն տարրն է, որը առավել պահպանողական է ազգային արժեքների պահպանման գործում: Ժողովուրդները հիմնականում տոնական օրերին են վերապահել ազգային խոհանոցի, ազգային տարազի, ազգային երգ ու պարի, ազգային խաղերի պահպանման ու ժառանգորդման գործը: Դա է հենց պատճառը որ ժողովրդական տոնի հանդիսակարգը պետք է հարազատ լինի կոնկրետ կյանքով ապրող մարդկանց: Ժողովրդական տոնի ժամանակ ոչ թե պետք է ելույթ ունենան «բանահյուսական-ազգագրական» խմբերը, այլ տոնի բոլոր մասնակիցները պետք է ընդգրկվեն այդ «բանահյուսական-ազգագրական» կոչվող երգ ու պարի կաարման մեջ:

Ժամանակների փոփոխությունը, ուրբանիզացիան մադրկանց հեռվացրել են ծիսական առօրյայից և հաճախ որոշակի ծեսեր դուրս են գալիս գործածությունից:[2]
Ծեսը մարդու կյանքի ամենակարևոր բաղկացուցիչն է և իրենից ենթադրում է դինամիկ զարգացում, այսինքն յուրաքանչյուր սերունդ և յուրաքանչյուր դարաշրջան արտացոլվում է ծիսատոնական արարողակարգերում և դրանից խուսափելով կարող ենք հանգել ծեսի վերացմանը:

Մշակույթը չէր պահպանվի և սերնդեսերունդ չէր փոխանցվի, եթե գոյություն չունենային դրան նպաստող որոշակի միջոցներն ու հանգամանքները: Դրանցից կարող ենք առանձնացնել պատմության ընթացքում ձևավորված ծեսերը:

[1] Հրանուշ Խառատյան -Առաքելյան, «Հայ ժողովրդական տոները»
[2] Սամվել Մկրտչյան, <<Հայ ժողովրդական ծեսեր, սովորույթներ, հավատալիքներ>>, Երևան 2010, էջ 55

Ծեսը ավանդական, կամ սահմանված կանոններով կատարվող կրոնական արարողություն է, որին հավատացյալները վերագրում են մոգական և խորհրդավոր հատկություններ: Ծեսը լայն տարածում ունի հավատալիքներում, կրոնում, կենցաղում, մարդկային հարաբերություններում և այլուր: Ծեսը խորհրդանշական ձևերով վերարտադրում է նաև ժողովրդի անցյալի կարևոր փուլում կատարված իրադարձությունները և դրանց միջոցով ապահովում ազգի, հասարակության միասնականությունն ու հարատևությունը:

Ծես նշանակում է նվիրում, ընտելացում տվյալ կրոնին և արժեքների համակարգին, ազգությանը, պետությանը: Ծեսերն աչքի են ընկնում իրենց պատմական և ճանաչողական արժեքներով: Դրանք ստեղծվում են ոչ թե պատահական դեպքերի շուրջ, այլ ժողովրդի համար կենսական նշանակություն ունեցող իրադարձությունների կապակցությամբ: Ծեսերի շնորհիվ պահպանվել և դարեդար են փոխանցվել ազգային կյանքի բոլոր էական կողմերը, արտացոլել էթնոսին բնորոշ առանձնահատկությունները:[3] Դարերի ընթացքում հարատևած ծեսերի բովանդակությունն իր բազմակողմանի ազդեցությունն է ունեցել այդ էթնոսի առօրյա կյանքի, կենցաղի, հոգեբանության և աշխարհայացքի վրա: Եթե մշակույթի ժառանգորդման առաջին ձևը համարենք ծեսը, ապա երկրորդը ծիսակարգն է: Այն ներառում է ավանդական գործողություններ, որոնք ուղեկցում են մարդուն, հանրությանը կյանքի և գործունեության կարևոր պահերին: Ծիսակարգը մարմնավորում է մարդկանց վարքի տարբեր կողմերը: Եթե սովորույթը մարմնավորում է ամենօրյա վարքային նորմերը, ապա ծիսակարգին դիմում են միայն արտակարգ, ոչ ամենօրյա իրավիճակներում (ծնունդ, կնունք, պսակադրություն, մահ, և այլն):

Մշակույթի ժառանգականության փոխանցման մյուս ավանդական ձևը սովորույթն է: Սովորույթը վարքի կարծրատիպացված միջոցն է, որը վերարտադրվում է որոշակի հասարակությունում կամ սոցիալական խմբում և սովորական է նրա անդամների համար: Սովորույթները կենցաղի պահպանված սովորական մասն են, ծեսերի և ծիսակարգերի բեկորները, որոնք կորցրել են իրենց առաջնային նշանակությունը, բայց պահպանել են մարդկանց միավորելու

[3] Բդոյան Վ., Հայ ժողովրդական խաղեր, հ. 2, Երևան, 1988:

գործառույթն ամենօրյա ընդունված նորմերով: Սովորույթը նաև կենցաղում վարքի կարգավորիչ է, որը աստիճանաբար դարձել է ավանդույթ: Սովորույթի կայունությունը, նրա դիմադրողականությունը, փոփոխություններն այդքան մեծ են այն պատճառով, որ նրանք միշտ ձևավորվում են հասարակությունում և ընդունված են նրա կողմից որպես «ստիպողական պահանջ»:

Մշակույթի փոխանցման ձևերի մեջ կարևոր դեր ունեն ծեսերը: Ծեսը ներառում է վարքի այն ձևերը, որոնք իրենց էությամբ նշանային են, խորհրդանշական և չունեն նպատակային, գործնական բնույթ: Մարդաբան Մ. Դուգլեսը ծեսը սահմանում է որպես գործողությունների տիպեր, որոնք ծառայում են հավատքի արտահայտման համար, կամ էլ որոշակի խորհրդանշական համակարգերին պատկանելու ձևեր են: «Ծես» հասկացության տակ սովորաբար ենթադրվում է ստանդարտ, հաստատուն գործունեության հետևողականությունը, որն ունի արարողական բնույթ:

Օրինակ՝ հայոց ավանդական կենցաղում բավական տարածված են խնձորի հետ կապված ծեսերը, որոնք հաճախ կազմակերպվում են Վարդավառին: Տոնի մասնակիցները խնձոր են խորովում և խորոված խնձոր բաժանում: Կամ՝ հարսանեկան արարողության ժամանակ խնձորի՝ որպես պտղաբերման խորհրդանիշ և այլն:

Ծեսերն աչքի են ընկնում իրենց պատմական և ճանաչողական արժեքներով: Դրանք ստեղծվում են ոչ թե պատահական դեպքերի շուրջ, այլ ժողովրդի համար կենսական նշանակություն ունեցող իրադարձությունների կապակցությամբ: Ըստ Ա. Սարգսյանի՝ «Ծիսակարգը խիստ կանոնակարգված է, անփոփոխ, միակերպ և հիմնականում կապվում է կրոնական պատկերացումների հետ, ունի զանգվածային բնույթ, այսինքն՝ դրան մասնակցում են մարդկանց մեծ խմբեր»:[4]

Մշակույթի փոխանցման ձևերի մեջ կարևոր դեր ունեն ծեսերը: Ծեսը ներառում է վարքի այն ձևերը, որոնք իրենց էությամբ նշանային են, խորհրդանշական և չունեն նպատակագործնական բնույթ: Աշխարհում շատ ու շատ ժողովուրդներ կրոնական, քաղաքական, գաղափարախոսական համակարգերի փոփոխություններից հետո իրենց ծեսերը, այնուամենայնիվ, շարունակում են կատարել: Ժողովրդական ծեսը ծրագրված երևույթ չէ, այն ժողովրդի հավաքական և տևական ստեղծագործության

[4] Խառատյան-Առաբելյան <<Հայ ժողովրդական տոները>>, Երևան, 2005:

արդյունք է, անընդհատ փոփոխությունների ենթակա, բայց միաժամանակ հիմնական բաղադրիչներով խիստ պաղպանողական: Հայկական ծեսերը շատ հարուստ երգեր ու պարեր ունեն: Երգերի բովանդակությունը միշտ համապատասխանում է տվյալ ծեսի իմաստին, իսկ ծեսերին բնորոշ ուտելիքները, խնջույքները, տոնական հագուստը, նվերները ունեն իրենց առանձնահատկությունները: Դրանք բոլոր տոներում են առկա: Ոչ մեկն ինքնանպատակ չէ: Խնջույքները չեն կազմակերպվում ուտել-խմելու համար, յուրաքանչյուր ծեսին կազմակերպվող խնջույք պետք է համապատասխանի տվյալ ծեսի իմաստին, ըստ որի համապատասխանեցման համար էլ ընտրվում է ծեսը կազմակերպելու վայրը, ժամը, մասնակիցները, ուտեստների տեսակները:

Այսպիսով, հանդես գալով որպես հասարակական կյանքի հոգևոր ոլորտի խտացումներ՝ ծեսերը, սովորույթները անգնահատելի դեր ունեն՝ յուրովի լրացնելով ավանդույթի ընդհանուր կառույցի առանձին կողմերը, որի շնորհիվ ավանդույթը դառնում է միասնական և ներդաշնակ մի ամբողջություն: Դրանցում ժողովուրդը հանդես է գալիս և՛ որպես ստեղծագործ, և՛ որպես գործիչ, և՛ որպես քննադատ:

Ամանոր: Հունվարի 1-ին տարին սկսելու և Նոր տարվա սկզբի տոն նշելու սովորույթը հայերի մեջ ընդհանրացել է ոչ վաղ անցյալում: Տոնի անունները հայոց մեջ տարբեր էին՝ Ամանոր, Տարեմուտ, Տարին Գլուխ, Նոր տարի, Կաղանդ, Կաղինդ: Նոր տարվան նախորդող գիշերն էլ հայտնի էր Լոլեի գիշեր, Իզվլիկ, Գոտեկախ անուններով:

Նոր տարվա նախապատրաստությունները ուտելիքների շուրջն էին: Տոնի ժամանակ օգտագործվող ուտեստի տեսականին, դրանց ծիսական բնույթն ընդհանուր առմամբ նման էին շատ ազգագավառների համար: Նոր տարվա տոնական խնջույքն սկսվում էր դեկտեմբերի 31-ի ընթրիքով: Շատ տեղերում այդ օրն այցելություններ չէին լինում, սակայն այդ օրը ընտանիքի բոլոր անդամների ներկայությունը պարտադիր էր: Նոր տարվա սովորություններից կարելի է առանձնացնել նախորդ օրն ու գիշերը 10-12 տարեկան տղաների և աղջիկների խմբերի ծիսական շրջայցերը և տոնը շնորհավորելու ավանդույթը: Խմբերը պարելով շրջում էին փողոցներում և որևէ մեկի տանը մոտենալիս սկսում էին երգել: Երգերի տեքստերը պարունակում էին բարեմաղթություններ, ընտանիքի անդամների գովք: Մանկապարտեզում Ամանորյա տոնակատարությունը հատուկ տեղ է գրավում տոների շարքում: Այն երեխաների ամենասիրված տոներից մեկն է: Երեխաները մեծ ոգևորությամբ են պատրաստվում

տոնին, բոլոր երգերը, պարերը սիրով են կատարում եւ մեծ ոգևորությամբ: Ամանորի նախաշեմին երեխաները պատրաստում են թեմատիկ զարդարանքներ, բացիկներ, որոնցով զարդարում ենք դահլիճը: Պատրաստում են բամբակյա ձնագնդիներ, որոնցով հաճույքով խաղում են միջոցառման շրջանակներում:[5]

Տեառնընդառաջ: Հայ Առաքելական Եկեղեցին Տյառնընդառաջը տոնում է փետրվարի 14–ին, Քրիստոսի ծննդից՝ հունվարի 6-ից քառասուն օր հետո: Այն անշարժ տոն է: Երբ Մարիամն ու Հովսեփը քառասնօրյա Հիսուսին բերում են տաճար, ընդառաջ է գալիս Տիրոջ գալստյանն սպասող Սիմեոն ծերունին, գրկում մանկանը և գոհություն ու փառք տալիս Աստծուն, որ իրեն արժանի դարձրեց Փրկչին տեսնելու: Այստեղից էլ տոնի անունը« Տեառնընդառաջ՝ Տիրոջն ընդառաջ: Տոնական հանդիսությունները, սակայն ունեն հնագույն ավանդույթներ և առնչվում են կրակի մաքրագործող զորության հանդեպ ունեցած հավատի հետ: Հեթանոսական կրոնների մեջ մեծ տեղ էր գրավում կրակի պաշտամունքը: Կրակը խորհրդանիշն էր Արևի և Լույսի, ինչպես նաև՝ ջերմության: Կրակը համարվում էր նվիրական սրբություն: Ընտանեկան բույնը, երդիկը կոչվում է նաև օջախ, ծուխ: Սովորաբար Տյառնընդառաջի հրավառությունը վերագրվում է հայոց Տիր, ինչպես նաև Միհր աստծուն:

Բարեկենդան: Մեր ազգային տոներից է Բարեկենդանը: Բարեկենդան նշանակում է բարի կենդանություն: Այն ուրախության ու զվարճանքի օր է, հիշեցնում է Ադամի և Եվայի դրախտային կյանքը, երբ նրանք ապրում էին վայելքի ու անհոգության մեջ: Նախկինում դրանք հեթանոսական տոնախմբությունների օրեր էին, կատարվում էին

[5] Խառատյան-Առաբելյան <<Հայ ժողովրդական տոները>>, Երևան, 2005:

փետրվարին կամ մարտի սկզբին: Տոնը հավանաբար կապ ուներ գարնան սկսվելու հետ: Եվ պատահական չէին զվարճությունները, որոնք արթնացող բնությանը ուրախ դիմավորելու, մարդկանց վերակենդանացնելու խորհուրդ ունեին: Մարդիկ մաղթում էին միմյանց բարի կենդանություն: Հետագայում քրիստոնեությունը հարմարեցրեց իրեն և դարձրեց Մեծ Պահքի նախորդող շաբաթվա տոն, որը նշվում էր կերուխումով, մասսայական խաղերով, մրցումներով, թատերախաղերով, պարերով և այլն:

Սուրբ Զատիկ: Հիսուս Քրիստոսի հրաշափառ հարությունը եկեղեցու գլխավոր տոներից է: Աստծո Որդին իր արյունը հեղեց աշխարհի և մեղավոր մարդկանց փրկության համար, խաչվեց, թաղվեց և երրորդ օրը հարություն առավ: Հայոց տոների շարքում Զատիկը բնության զարթոնքը խորհրդանշող ամենամեծ ու ամենասպասված տոնն է: Այն շարժվում է 35 օրերի միջև՝ մարտի 22 -ից մինչև ապրիլի 25 -ը: Զատիկ բառին տրվում են տարբեր ստուգաբանություններ: Տոնի առաջին և ամենամեծ խորհուրդը բնության զարթոնքի, տարվա եղանակների զատվելու, որոշվելու, բաժանվելու գաղափարն է:

Միայն Զատիկին ենք ձուն կարմիր ներկում, որովհետև ձուն օրինակ է աշխարհի, և ինչպես իմաստուններն են ասում՝ դրսի կեղևը նման է երկնքին, թաղանթը՝ օդին, սպիտակուցը՝ ջրին, դեղնուցն էլ երկիրն է: Իսկ կարմիր գույնը խորհրդանշում է, որ աշխարհը գնվեց Քրիստոսի արյամբ: Եվ մենք, կարմիր ձուն մեր ձեռքերի մեջ առնելով, հռչակում ենք մեր փրկությունը: Ուշագրավ է, որ ձուն համարվում է կենաց ծառի, կյանքի խորհրդանիշ: Զատիկի առավոտյան մատուցվում է Ս. Պատարագից, որի ավարտից հետո տնետուն անցնելով՝ մարդիկ իրար հայտնում են Ս. Հարության ուրախաբեր ավետիսը՝ ասելով.

Քրիստոս հարյավ ի մեռելոց: Օրհնյալ է հարությունը Քրիստոսի:

Պայծառակերպության տոն: Զատիկին հաջորդող 14-րդ կիրակի օրը մեր Եկեղեցին տոնում է Պայծառակերպության տոնը, որը ժողովրդի մեջ հայտնի է Վարդավառ անվամբ: Այդ օրը Հիսուսը Պետրոսի, Հակոբոսի և Հովհաննեսի հետ բարձրացավ Թաբոր լեռը՝ աղոթելու: Աղոթքի պահին Աստվածորդու դեմքը փայլեց՝ ինչպես արեգակ, զգեստները շողարձակեցին՝ ինչպես լույսը: Հանկարծ առաքյալներին երևացին Մովսես և Եղիա մարգարեները, ովքեր խոսում էին Հիսուսի հետ: Մի լուսավոր ամպ նրանց վրա հովանի եղավ, և ամպից լսվեց մի ձայն, որ ասում էր. Դա է իմ սիրելի Որդին, դրան լսեք: Եկեղեցական մեկնաբանությամբ Քրիստոսն է նմանեցվում վարդի, ու եթե մինչ ի յայլակերպություն որպէս թէ վարդ ի կոկոնի էր, եւ յայլակերպիլն՝ ի թաբօր՝ իբր թէ վարդ վառեցաւ» (Տ. Թորգոմ պատրիարք): Ավանդությունը պայծառակերպության վայր է համարում Թաբոր լեռը, որի վրա էլ հետագայում կառուցվել է եկեղեցի՝ ի հիշատակ Տիրոջ պայծառակերպության:

1.2. Ծիսական միջոցառումների իրականացում

Ծիսական միջոցառումների իրականացումը կարող է շատ տարբեր լինել՝ կախված ծեսի բնույթից, մշակութային կամ կրոնական համատեքստից և

մասնակիցների նախասիրություններից: Տոների և ծեսերի կազմակերպումը նախադպրոցական հաստատություններում ներառում է մի շարք առանձնահատկություններ, որոնք օգնում են ապահովել, որ այդ միջոցառումները լավ պլանավորված, իմաստալից և սահուն կերպով իրականացվեն: Երեխաները ծեսի կազմակերպման ընթացքում շփվում և հաղորդակցվում են: Նրանք յուրովի նախագծում են իրենց անելիքը, քննարկում ընկերների հետ: Ծեսի կազմակերպման ընթացքում դաստիարակը ծեսի ու գործողությունների մասին անհրաժեշտ տեղեկություն է հաղորդում: Երեխաները պատմում են իրենց իմացածը և դրան ավելացնում նորը: Երեխան իր գործունեության բոլոր տեսակների զուգահեռ խոսում է, պատմում, թե ինչ է անում, կարծիք հայտնում, նկարագրում, հարց տալիս ու պատասխանում հարցերի: Շատ կարևոր է երեխային ներգրավել ծեսի նախապատրաստական աշխատանքներին: Այդ նախապատրաստական աշխատանքները հիմնականում ծիսական պարագաների պատրաստումն է: Հիմա կներկայացնենք տոների և ծեսերի կազմակերպման հիմնական առանձնահտկությունները:

Նպատակը և թեման

Պետք է սահմանել տոնի կամ ծեսի նպատակը և թեման: Որոշել, թե ինչու է անցկացվում միջոցառումը և ինչ նպատակ է հետապնդում: Արդյո՞ք դա ոգեկոչում է, կրոնական արարողություն, մշակութային տոն, թե մեկ այլ բան:

Պլանավորման թիմ

Ձևավորել պլանավորման հանձնաժողով կամ թիմ, որը պատասխանատու է միջոցառման կազմակերպման և վերահսկման համար: Այս թիմը կարող է ներառել լոգիստիկայի, մշակութային փոխըմբռնման, միջոցառումների կառավարման և համապատասխան ավանդույթների փորձ ունեցող անհատներ:

Բյուջե և ռեսուրսներ

Միջոցառման համար պետք է հատկացնել բյուջե՝ հաշվի առնելով անցկացման վայրի վարձակալության, դեկորների, նյութերի, սննդի, տրանսպորտի և ցանկացած այլ անհրաժեշտ ռեսուրսների ծախսերը:

Ամսաթիվ և ժամ

Ընտրել միջոցառման համար հարմար ամսաթիվ և ժամ՝ հաշվի առնելով մշակութային կամ կրոնական օրացույցները, ինչպես նաև մասնակիցների և վայրերի առկայությունը:

Վայրի ընտրություն

Ծիսական միջոցառումը իրականացնելու համար անհրաժեշտ է ընտրել համապատասխան վայր, որը համապատասխանում է միջոցառման թեմային և չափին: Պետք է հաշվի առնվի այնպիսի գործոններ, ինչպիսիք են մատչելիությունը, կարողությունները և մշակութային նշանակությունը:

Լոգիստիկա և գործառնություններ

Պլանավորել լոգիստիկ ասպեկտներ, ինչպիսիք են տրանսպորտը, ձայնային համակարգերը, լուսավորությունը և ցանկացած տեխնիկական պահանջ:

Հրավերներ և առաջխաղացում

Ստեղծել և ուղարկել հրավերներ մասնակիցներին: Կախված իրադարձության բնույթից՝ դա կարող է իրականացվել ֆիզիկական հրավերների, էլ. նամակների, սոցիալական լրատվամիջոցների կամ հաղորդակցման այլ ուղիների միջոցով:

Մշակութային և կրոնական նկատառումներ

Եթե միջոցառումը մշակութային կամ կրոնական նշանակություն ունի, ապա պետք է հետևել, որ միջոցառման բոլոր ասպեկտները՝ դեկորից մինչև ծեսեր, հարգեն և պահպանեն այդ ավանդույթները:

Ծրագիր և ժամանակացույց

Մշակել մանրամասն ծրագիր՝ ուրվագծելով միջոցառումների հաջորդականությունը, ելույթները, ծեսերը, ներկայացումները և միջոցառման ցանկացած այլ հատված:

Մասնակիցների դերերը

Դերեր հատկացրել մասնակիցներին, ներառյալ բանախոսներին, կատարողներին, հաղորդավարներին և ցանկացած անհատի, որը պատասխանատու է ծեսերի կամ արարողությունների համար:

Զարդեր և տեղադրում

Համակարգել դեկորացիաները, բեմի ձևավորումը և ցանկացած տեսողական տարրեր, որոնք նպաստում են միջոցառման մթնոլորտին և թեմային:

Անվտանգություն

Ծիսական միջոցառման ամբողջ ընթացքում պետք է ապահովել մասնակիցների և ներկաների անվտանգությունն ու պաշտպանությունը՝ անդրադառնալով այնպիսի խնդիրների, ինչպիսիք են ամբոխի կառավարումը, արտակարգ իրավիճակների ընթացակարգերը և առաջին օգնության ծառայությունները:

Հյուրընկալություն և սննդի կազմակերպում

Կազմակերպել սննդի, խմիչքների և հյուրընկալության ծառայություններ ծիսական միջոցառման ընթացքում, եթե միջոցառումը ներառում է սնունդ, խմիչք կամ սոցիալական հավաքույթներ:

Հետադարձ կապ և գնահատում

Միջոցառումից հետո հավաքել արձագանքներ մասնակիցներից և ներկաներից՝ գնահատելու, թե ինչն է լավ անցել և բացահայտելու հետագա միջոցառումների բարելավման ոլորտները:

Տոների և ծեսերի հաջող կազմակերպումը պահանջում է մանրակրկիտ պլանավորում, մշակութային իրազեկում, մանրուքների նկատմամբ ուշադրություն և մասնակիցների և ներկաների համար իմաստալից փորձառություններ ստեղծելու պարտավորություն:

1.3 Գործնական աշխատանքի պլանավորում

Ուսուցման գործնական մեթոդները

Նախադպրոցականի ուսուցման գործընթացում այսօր առաջատար են համարվում ուսուցման գործնական մեթոդները, որոնց խմբին դասվում են տարատեսակ

- վարժությունները,
- փորձերը, փորձարարությունը (հետազոտումը),
- մոդելավորումը:

Վարժությունները լինում են տարբեր բնույթի՝ ընդօրինակող, կառուցողական և ստեղծագործական: Ուսուցանող, աստիճանաբար բարդացող վարժություններն իրենց ուրույն տեղն են զբաղեցնում նախադպրոցականի մտավոր դաստիարակության համակարգում:

(ծիսական տիկնիկների և պարագաների պատրաստում)

Շատ կարևոր է երեխային ներգրավել ծեսի նախապատրաստական աշխատանքներին։Այդ նախապատրաստական աշխատանքները հիմնականում ծիսական պարագաների պատրաստումն է։Այս գործողության ընթացքում երեխաները հնարավորություն են ունենում նկարելու, ներկելու, կտրելու և տարբեր նյութերից ծիսական պարագաներ պատրաստելու։Այս ընթացքում երեխաները խոսում են ծեսի մասին, քննարկում, թե ինչն են սիրում ինչն է իրենց դուր գալիս կա այլն։Նրանք դաստիարկի միջամտությամբ կարող են պատմել օրինակ ծիսական տիկնիկի նշանակության մասին: Ինչն էլ խթան է հանդիսանում ավելի սիրել ու կարևորել իրենց ստեղծասը։Այդ ամենի մասին պատմել ընտանիքի անդամներին ու ընկերներին։Նրանք այս ամենի շուրջ իրենց երևակայությամբ կարող են հորինել ու ավելացնել նոր դրվագներ, պատմել ու ավելացնել (այսինքն խաղալ) այն ինչ իրենց հոգուն ու միջավայրին է հարազատ։Հենց այն ամենը շատ մեծ ազդեցություն է թողնում երեխայի խոսքին նպաստող՝ սոցիալական, հուզական և մտավոր զարգացման վրա։

Ծիսական երգն ու երաժշտությունը մեծ ազդեցություն է գործում երեխայի խոսքի զարգացման հետևյալ ասպեկտների վրա

Զգացմունքային զարգացում

Յուրաքանչյուր մշակույթ ունի սիրո ու փաղանքշանքի երաժշտական դրսևորման իր ուրույն պարզունակ օրինակները, որոնք երեխաները հեշտորեն կարող են յուրացնել և դրանց միջոցով արտահայտել իրենց զգացմունքները։Երեխաների զգացմունքների շատ դրական է ազդում այն, երբ նրանք տեղեկանում են, թե ովքեր և երբ են կատարել այդ երգերը։Նրանք ավելի սիրով ու ջերմությամբ են կատարում, ինչի միջոցով էլ արտահայտում են իրենց հրճվանքն ու ուրախությունը։

Ներկայացրած բոլոր տեսական դրույթները կիրառեցինք գործնականում և համոզվեցինք, որ իրոք ծեսը կարևոր նախապայման ու հարմար միջավայր է երեխայի խոսքի զարգացման ու հաղորդակցման համար:

Ծեսի կազմակերպման ընթացքում նրանք խոսում և հաղորդակցվում են անկաշկանդ, փոխանակում մտքեր ու կարծիքներ, պատմում շրջապատից լսած տեղեկություններ ու տալիս մեկնաբանություններ:

Նաև համոզվեցինք, որ ծիսական խաղերը ևս շատ դրական ձևով ազդեցին երեխայի խոսքին նպաստող մյուս ոլորտների՝ սոցիալական, հուզական ու մտավոր զարգացման վրա:

Երբ երեխաները երկագործի աշխատանք էին իրականցնում, շատ պարզ ու հստակ պատկերացում ունեցան, թե ինչպես կարելի է ծառերն ու բույսերը խնամել, ինչպես ցանել ցորենը՝ հողում և բամբակի վրա (ածիկ) և այլն: Նրանք հասկացան, թե ինչ է պետք բույսին աճելու համար: Այս ամենը ընկալեցին ու մեկնաբանեցին յուրովի:

Պատկերացրին մարդու և բնության սերտ կապն ու այս ամենը ծիսական միջավայրում:

Ըմբռնեցին ծեսի նշանակության կարևորությունը: Հարստացրին իրենց բառապաշար նոր բառերով:

Ծիսական խաղեր կազմակերպելիս նրանք ունեցան զգացմունքային տարբեր դրսևորումներ: Օրինակ՝ տխրության, հույսի, հաղթելու և այլն:

Երեխաները սիրով էին սովորում և երգում ծիսական երգերը: Երգի հետ զուգընթաց նաև խաղում էին: Սա երեխաների մոտ ձևավորեց որոշակի երաժշտական ճաշակ՝ նրանց մոտեցնելով հայ մշակույթի արմատներին:

Նրանք հեշտորեն կարողացան յուրացնել ազգային երգն ու պարը՝ դրանց միջոցով արտահայտելով իրենց զգացմունքները։

Երեխաները ավելի սիրով և ուշադրությամբ սկսեցին սովորել, երբ իմացան, որ այդ երգերը երգել են իրենց մեծ պապիկներն ու տատիկները։

Նրանց մեծ հաճույք էին պատճառում խմբակային և երկխոսության տեսքով կազմակերպված երգ-խաղերը։ Նրանք սիրով զովում էին միմյանց, օրհնանքներ ասում, իրար նվիրում ծաղիկներ, քաղցրավենիք, ուտելիք և այլն։ Ծիսական երգ ու երաժշտությամբ ողողված այս ջերմ մթնոլորտը մեծ ազդեցություն գործեց երեխայի խոսքի զարգացման բոլոր ասպեկտների վրա։

Գործնական պարապմունքները հիմնականում կազմակերպվեցին բացօթյա միջավայրում, ինչը շատ կարևոր է ծեսերի կազմակերպման և երեխաների խոսքի զարգացման հարցում։ Նրանք անմիջական կապ ունեցան բնության հետ, շոշափեցին ճյուղը, խոտը, հողը, քարը և այլն։ Պատմեցին, մեկնաբանեցին, համեմատեցին, թե ինչը ինչպես են անում իրենց ընտանիքի մեծերը։

Այս ամենը դրական ազդեցություն ունեցավ երեխաների լեզվամտածողության վրա։ Նրանք հասկացան մարդու և բնության ներդաշնակ կապը ու այդ կապի կարևորությունը։ Երեխաները քայլ առ քայլ, անկաշկանդ միջավայրում, ամենօրյա արդյունավետ աշխատանքի շնորհիվ, դարձան լիիրավ մասնակիցներ, որոշակի կարողություններ ու հմտություններ ձեռք բերելով՝ յուրացրին ծեսը։

Մեր գործնական աշխատանքները ցույց տվեցին, որ ծեսի կազմակերպման ընթացքում երգերը, բանաստեղծությունները, որ նա սովորում է, ընկերների և դաստիարակի հետ կազմակերհվող զրույցները բնական, անկաշկանդ մթնոլորտ են ստեղծում, երեխան խոսում է, բացատրում, մեկնաբանում։ Զարգանում է նրա խոսքը, երեխան նոր բառերն արտասանում է դաստիարակի հետ, կրկնում, շտկում ճիշտ արտաբերումը՝ առանց լարվելու։

Երբ խոսքն ու գործողությունը միահյուսվում են, միաժամանակ են տեղի ունենում, երեխան փորձում է պատմել իր գործողությունները, զարգանում է նկարագրական խոսքը, արդյունքում զարգանում է նաև երեխայի միտքը, մտքի հաջորդականությունը, նաև մտքի ճիշտ շարադասությունը։ Զարգանում են սոցիալական հմտությունները երեխաները սովորում են մեկը մյուսին օգնել, աջակցել, ինչ-որ բան հերթով անել, զիջել

միմյանց, հարգել դիմացինի խոսքը, շարունակել կողքինի միտքը և ամփոփել արվող գործողությունը:

Երբ երեխան գործունեության ընթացքում հասնում է շոշափելի արդյունքի, նրա ոգևորությունը կրկնապատկվում է, ինչը ոչ միայն նպաստում է հուզական զարգացմանը, այլ նաև այդ հույզերը դրսևորելու, դրանց մասին խոսելու հնարավորություն է տալիս երեխային:

Այսպիսով, նախակրթարանում երեխայի ներդաշնակ հոգևոր զարգացման կարևոր խնդիրներից մեկը ազգային մշակույթի յուրացումն է՝ ծեսեր, տոներ, որտեղ նրանք դառնում են այս ամենը կրող ու ակտիվ փոխանցող:

Ծիսական միջոցառումների կազմակերպման ժամանակ երեխան իր գործունեության բոլոր տեսակներին զուգահեռ շփվում, հա-ղոր-դակցվում է իր հասակակիցների կամ մեծահասակներնի հետ. խոսում է, պատմում, թե ինչ է անում, կարծիք է հայտնում, նկարգրում, մեկնա-բա-նում, հարց տալիս ու պատասխանում հարցերին: Այս ամենը, բնականա-բար, խոսքի զարգացման հատուկ պարապմունքներից ոչ պակաս նպաս-տում է երեխայի խոսքային կարողությունների զարգացմանը:

Եզրակացություն

Եվ այսպես ուսումնասիրելով մասնագիտական գրականությունը, կատարելով փորձարկումները, եկանք հետևյալ եզրահանգումների՝

Մշակույթի փոխանցման ձևերի մեջ կարևոր դեր ունեն ծեսերը: Տեխնոլոգիական խնդրի հաջող լուծումը պայմանավորված է ամենից առաջ այն մթնոլորտով և զարգացնող միջավայրով, որոնք ստեղծում է դաստիարակը հաշվի առնելով իր խմբի երեխաների անհատական, հոգեբանական առանձնահատկությունները և կարիքները: Ծեսերի իրականացումը կրթահամալիրում նպատակ ունի երեխաներին փոխանցել մշակութային ժառանգության բազմաշերտ արժեքները՝ նպաստելով երեխաների հայեցի դաստիարակությանը և իրական արժեքների ձևավորմանը: Ճիշտ է, մանկահասակ երեխաները ամբողջովին չեն կարող ընկալել ծեսերի իմաստն ու նշանակությունը, սակայն, նրանց ճիշտ ուղղորդելով և օրինակ ծառայելով, կարելի է շատ մեծ արդյունքների հասնել:

Ծեսն այն միջավայրն է, որտեղ մասնակիցները նախապատրաստական և իրականացման ընթացքում կիրառում են իրենց կարողությունները, հմտությունները, գիտելիքները: Սանը քայլ առ քայլ, անկաշկանդ միջավայրում, ամենօրյա արդյունավետ գործունեությամբ, լիիրավ մասնակցությամբ, կարողություններ և հմտություններ ձեռք բերելով ու փոխանցելով, յուրացնում են ծեսը: Կենդանի, ազատ միջավայրում, առանց սցենարով գրված, անգիր արած տեքստի, խաղարկում են ծիսական գործողությունները՝ երգելով, պարելով, խաղալով, ինքնադրսևորվելով, տեղում իրենց ստեղծած ազատ տեքստով ներկայացնելով, իրացնելով իրենց կարողությունները, հմտությունները, գիտելիքները: Ծիսական միջավայրում կատարում են նախօրոք ուսուցանված երգերը, պարերը, մասնակիցներն ազատ են իրենց ստեղծականության մեջ, միևնույն ժամանակ նախօրոք անպայման պատրաստվում են՝ ծանոթանալով ինչպես ծեսի, այնպես էլ ծեսի հետ կապված գործողությունների, ծիսական պարագաների հետ, որոշում՝ ինչ և ինչպես են կատարելու, որ գործողություններն են, որոնք այսօրվա կյանքով ապրողը կարող է կատարել:

Գործնական աշխատանքը ցույց տվեց, որ նախադպրոցական տարիքի երեխան ծիսական բնական, անկաշկանդ, ազատ միջավայրում կիրառում է իր գիտելիքները,

հմտություն է ձեռք բերում, զարգանում է երևակայությունը, կարողանում է ազատ արտահայտել իր միտքը: Կարողանում է կողմնորոշվել և կատարել համապատասխան գործողություններ՝ բանավոր խոսքի միջոցով հիմնավորելով, ներկայացնելով իր երևակայությամբ ստեղծած միտքը:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Հրանուշ Խառատյան -Առաքելյան, «Հայ ժողովրդական տոները»
2. Հ.Միտոյան, Լ.Սմբատյան, Լ.Սարգսյան Ուս. մեթոդական ձեռնարկ «Խոսքի զարգացման պարապմունքները մանկապարտեզի միջին խմբում, 2013
3. Նախաշավիղ գիտամեթոդական հանդես, Երևան 2014
4. Սամվել Մկրտչյան, <<Հայ ժողովրդական ծեսեր, սովորույթներ, հավատալիքներ>>, Երևան 2010
5. Բդոյան Վ., Հայ ժողովրդական խաղեր, հ. 2, Երևան, 1988
6. Խառատյան-Առաբելյան Հայ ժողովրդական տոները, Երևան, 2005